

Kitap Tanıtımı

Orta Asya’da Bir Dil Coğrafyasının İnşası

Jacob M. Landa and Barbara Kellner-Heinkele, *Politics of Language in the Ex-Soviet Muslim States*, [Eski Sovyet Müslüman Devletlerinde Dil Politikaları], Hurst & Company, Londra, 2001, 260 s., ISBN 1-85065-442-5

Muammer Öztürk

1991 yılının sonuna doğru beklenmedik bir biçimde bağımsızlığına kavuşan Orta Asya’nın Müslüman Devletleri, sahip oldukları zengin tabii kaynaklar yanında çok renkli sosyal özellikleri ile de dünyanın ilgisini çekmektedir. Orta Asya’nın Müslüman Devletlerinin en başta dikkat çeken sosyal özelliği, sahip oldukları etnik unsur ve buna bağlı dil çeşitliliğidir. Bu devletler arasındaki sınırlar, 1920’li ve 1930’lu yıllarda manipülasyona ve dış müdahaleye imkân verecek biçimde çizilmişti. Bu sebeple Orta Asya’nın Müslüman Devletleri, bir Sovyet mirası olarak etnisite ve çok dillilik meselesiyle birlikte yaşamak kaderi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu etnisite ve çok dillilik meselesine ilave olarak Rusça, her Orta Asya Devletinde ve Azerbaycan’da adeta bir Sovyet mirası olarak hâlâ etkili bir dil olarak varlığını devam ettirmektedir. 2009 yılı itibarıyla bağımsızlıklarının 18. yıldönümünü geride bırakmış olan Orta Asya Müslüman Devletleri ve Azerbaycan’ın, hassas jeopolitik dengeler üzerine kurulu bir coğrafyada ülkesel varlıklarını ve istikrarı devam ettirmeleri, etnisite ve dil çeşitliliğini yönetmek üzere geliştirecekleri politikalara bağlı olacaktır. Dil ve etnik unsur çeşitliliğinin Orta Asya’nın Müslüman Devletleri ve Azerbaycan’ın bölgesel varoluşları ve istikrarı üzerinde etkisi aşikâr bir unsur olması, bu devletlerdeki dil yapılarını ve politikaları önemli bir inceleme konusu kılmaktadır.

Jacob M. Landau ve Barbara Kellner-Heinkele, *Politics of Language in the Ex-Soviet Muslim States* [Eski Sovyet Müslüman Devletlerinde Dil Politikaları] isimli eserle bu mühim konunun üzerine eğilmişlerdir.

Kitap, Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan'daki dil politikalarını ele almaktadır. Kitapta herbir Orta Asya Müslüman Devletinin milli dil inşa serüvenleri ayrı bölümler halinde anlatılmaktadır. Çok farklı etnik grupları bünyesinde barındıran ve buna bağlı olarak da çok dilli bir sosyal yapıya sahip olan Orta Asya Müslüman Devletlerinin bağımsızlıklarının 18. yılında farklı unsurları kaynaştıracak ulusal bir ortak iletişim dili ihtiyaçları devam etmektedir. Landau ve Kellner-Heinkele'nin 2001 tarihli kitaplarındaki milli bir dilin inşası odaklı vurgularının bugüne uzandığını bu bölgeye dair yapılan uluslararası siyasi analizler ortaya koymaktadır. Uluslararası siyasi analizler, Orta Asya Müslüman Devletlerinin devletleşme yolunda hâlâ bir *lingua franca* ihtiyacı içinde oldukları tespitinde birleşmektedir. Kitabın asıl mesajının Orta Asya Müslüman Devletlerinin devletleşme sürecinin devam etmekte olduğu ve bu işin başarılmasının ortak bir ulusal iletişim dilinin inşası ile doğrudan alakalı olduğu yönündedir. Bu çerçevede kitap, ulusal bir iletişim dilinin inşası yolunda Orta Asya Müslüman Devletleri ve Azerbaycan'ın attığı somut adımlara tek tek değinirken bir taraftan da bu işin başarılmasının kısa vadede beklenemeyeceğini ihsas etmektedir. Bu doğrultuda kitapta milli bir dil inşasının çetin şartları verilirken mesela, Azerbaycan'da farklı etnik topluluklar arasındaki dil kullanma rekabetinin Sovyet döneminde hakim dil konumundaki Rusça'nın gölgesinde kaldığı belirtilmektedir. Sovyet döneminde 1938'den itibaren Rusça'nın öğrenilmesi zorunlu kılınmıştı. Bugün Orta Asya'daki devletlerde ve Azerbaycan'da önemli sayıda Rusça konuşan Slav topluluklar bulunduğu gibi yönetici elit için de Rusça hâlâ tercih edilen bir iletişim vasıtasıdır. Milli dillerini hakim konuma getirmek isteyen Orta Asya'nın Müslüman Devletleri için bu tablodan ortaya çıkan sonuç, zorlu bir görevle karşı karşıya oldukları gerçeğidir. Kitapta, Landau ve Kellner-Heinkele, Orta Asya'nın Müslüman devletlerinin ve Azerbaycan'ın hem Rusça tarafından, hem de ülke içindeki diğer etnik grupların dillerinden yöneltilen rekabeti yönetmek durumunda olduğunun altını çizmektedir. Bu devletlerin çok farklı etnik toplulukları barındırdığı, kitapta özellikle bu sebeple vurgulanmıştır. Landau ve Kellner-Heinkele'nin kitapta yer verdiği izahlar, 'genç' bağımsız devletler olarak Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan'ın milli kimliklerini geliştirmelerinin tamamıyla milli dillerinin konumunu güçlendirmelerinden geçtiğini ortaya koymaktadır. Çok farklı bir etnik ve dil yapısıyla baş etme görevi karşısındaki Orta

Asya Müslüman Devletlerinin Sovyet döneminde ortak bir iletişim olan Rusça'nın oynadığı rolden alacakları dersler bulunmaktadır. Sovyet döneminin ortak iletişim dili olan Rusça tercübesi, yeni bir ortak iletişim dilinin inşasını işaret etmektedir. Böyle bir yolun imkânlılığı da öncelikle Orta Asya'nın özellikle Türk kökenli devletleri için söz konusudur. Kitapta örnekleri verilen milli bir iletişim dilinin inşasına dair çabaların gösterdiği üzere Orta Asya'nın özellikle Türk kökenli devletleri, dil özelinde birçok ortak kelimeyi paylaşmak gibi ciddi ortak yönlere sahiptir. Devletleşme yolunda katedecekleri daha çok yol olduğu bilinen eski Sovyet Müslüman Devletlerinin devlet itibarı ve istikrarının temininin doğrudan milli bir iletişim dili inşa etmelerine bağlı olduğunun derinlemesine izahları için Landau ve Kellner-Heinkele'nin kitabına müracaat etmek gerekmektedir.